

Peter Opladen, *Das Dekanat Wipperfürth*, Siegburg 1955, s. 520, tabl. 16. Geschichte der Pfarreien der Erzdiözese Köln, Bd. II.

Peter Schug, *Geschichte der zum ehemaligen kölnischen Eifeldekanat gehörenden Pfarreien der Dekanate Adenau, Daun, Gerolstein, Hillesheim und Kelberg*, Trier 1956, s. XIV, 647, 2 fotokopie, 1 mapa. Geschichte der Pfarreien der Diözese Trier, Bd. V.

Praca P. Opladena o dekanacie Wipperfürth stanowi drugi tom obszerniejszego wydawnictwa, stawiającego sobie za cel opracowanie historii parafii w diecezji kolońskiej. Praca składa się z dwóch nierównej wielkości części. Pierwsza — mająca charakter obszernego wstępu (s. 13—72) — poświęcona jest omówieniu ogólnych zagadnień, wśród których można wyróżnić dwie grupy: 1. warunki, w których rozwijało się życie parafialne; 2. dekanat jako jednostkę administracji kościelnej. W grupie pierwszej autor charakteryzuje terytorium dekanatu z punktu widzenia geograficzno-osadniczego, kreśli jego rozwój gospodarczy, społeczny i polityczny. W grupie drugiej omawia charakterystyczne dla dekanatu zjawiska życia kościelnego i religijnego. Poszczególne punkty poświęca omówieniu urzędów dziekana, proboszcza, wikarego, kościelnego, problemom budynków kościelnych i cmentarza, posiadłości kościelnych, szkoły oraz życia religijnego w jego różnorodnych przejawach: uroczystości kościelne, misje, pielgrzymki, kaplice i krzyże przydrożne, związki religijne etc. Część druga, zatytułowana „Parafie“, składa się z alfabetycznie ułożonych monografii poszczególnych parafii dekanatu, których jest 15. Autor nie jest jednak konsekwentny. Na równi bowiem z parafiami traktuje kaplicę i klasztor w Ommerborn, nie posiadającymi praw parafialnych. Żałować należy, iż wśród mnóstwa szczegółów zebranych do dziejów poszczególnych parafii nie wylicza autor miejscowości wchodzących w ich skład. Ten bowiem szczegół stanowi bardzo ważny element parafii, wykazujący swą specyfikę w różnych okresach i na różnych terenach. Nie zawsze też podano wezwanie kościoła, które przecież stanowi ważny przejaw kultu. Przy tego rodzaju monografiach parafii, wchodzących w skład wielkiej jak gdyby encyklopedii parafialnej, należałoby postulować jednolity układ materiału, który w wypadku omawianej pracy nie zawsze jest przestrzegany. Dla uświadomienia sobie realnej wartości omawianego w pracy uposażenia kościelnego pomocny jest

umieszczony na końcu (s. 464) wykaz miar oraz siły nabywczej monet w różnych okresach (od roku 1400). Posiada on ogólniejsze znaczenie jako cenny przyczynek do dziejów gospodarczych. Praca zaopatrzona jest w indeks osobowo-miejscowy oraz dodatek w postaci 54 zdjęć omawianych kościołów, kaplic lub ich fragmentów. Duże usługi oddaje czytelnikowi umieszczona w pracy schematyczna mapka parafii dekanatu Wipperfürth. Jej lokalizacja jednak w środku pracy (s. 37) utrudnia korzystanie z niej. Dla czytelnika nie znającego terenu i wskutek tego zmuszonego do częstego uciekania się do niej znacznie wygodniej byłoby umieszczenie jej na końcu względnie początku pracy zwłaszcza, że nie jest ona uwzględniona w spisie treści.

Analogiczną strukturę posiada praca X. P. Schuga o parafiach południowej części dawnego dekanatu Eifel, stanowiąca piąty tom zakrojonego również na większą skalę wydawnictwa, poświęconego historii parafii w diecezji trewirskiej. Ta część wspomnianego dekanatu, należąca do roku 1802 do archidiecezji kolońskiej, a następnie przez krótki okres czasu do biskupstwa akwizgrańskiego, została wcielona do diecezji trewirskiej w roku 1821, z wyjątkiem kilku parafii, które spotkał ten sam los znacznie później, bo w roku 1930. W krótkiej części wstępnej (s. 34) omawia autor proces pierwotnej chrystianizacji interesującego go terenu, opisuje granice dekanatu Eifel i urząd dziekana, dla którego dokładniejszej charakterystyki przytacza obszerny wyjątek z XVI-wiecznych statutów synodalnych, podaje wykazy dziekanów i wezwań poszczególnych kościołów, tabelę parafii, gdzie obok każdej podano pierwszą wzmiankę źródłową o miejscowości, o kościele i o parafii oraz drugą tabelę, wskazującą na przynależność polityczną poszczególnych parafii w latach 1600, 1794 i 1940. W dalszym ciągu omawia autor dość obszernie dzieje przynależności politycznej interesującego go terenu oraz ważniejsze wydarzenia, szczególnie wojenne, które na nim miały miejsce.

Trzeba zauważyć, że z konstrukcyjnego punktu widzenia daleko bardziej uzasadnionym byłoby umieszczenie owego fragmentu statutów synodalnych, szczególnie zaś wspomnianych wykazów i tabel w dodatku do pracy, który ona zresztą zawiera.

Właściwą część pracy stanowią ułożone alfabetycznie monografie poszczególnych parafii w liczbie 46, pisane według schematu, obejmującego następujące elementy: historia parafii i kościoła parafialnego, wyposażenie kościoła, kościoły filialne i kaplice, cmentarz, plebania, uposażenie kościoła i proboszcza, liczba wiernych, patronat, życie religijno-kościelne: bractwa, pielgrzymki i procesje, szkoły. Na końcu każdej monografii umieszcza autor wykaz proboszczów, wikarych itp., oraz duchownych, którzy pochodzili z danej parafii. W dodatku do pracy umieścił autor 2 dokumenty erekcyjne parafii, indeks osobowy, miejscowy i rzeczowy, 2 fotografie — XVII-wiecznej mapy okręgu Daun i dokumentu z roku 1466,

zawierającego opis jego granic — oraz mapkę omawianych w pracy parafii ze szkicem całego dekanatu Eifel sprzed roku 1800.

Obaj autorzy, Opladen i Schug, we wspomnianych pracach opierają się nie tylko na źródłach drukowanych, ale także archiwalnych, przy czym poza archiwami o charakterze centralnym korzystają także z archiwów parafialnych a nawet prywatnych. Odczuwa się jednak w obu pracach brak omówienia podstawy źródłowej, tak przecież różnorodnej dla wielowiekowego okresu, który autorów interesuje.

Nie ulega wątpliwości, iż jednym z głównych zagadnień, na które obie te prace winny dać odpowiedź, to problem rozwoju organizacji parafialnej na omawianym przez nie terenie. Tymczasem brak w nich zupełnie świądomego postawienia tego problemu. Chronologiczny układ monografii parafii byłyby w pewnej mierze odbiciem tego rozwoju, w alfabetycznym zaś układzie problem ten gubi się całkowicie. W pewnym, minimalnym zresztą stopniu wgląd w tę sprawę daje jedna z tabel w pracy Schuga, umieszczona we wstępie, a zawierająca zestawienie podstawowych, wymienionych wyżej, elementów tego rozwoju. Konsekwencją wspomnianego braku jest nie postawienie przez autorów kwestii uwarunkowań takiego a nie innego rozwoju organizacji parafialnej i życia parafialnego (osadnictwo, siły społeczne wpływające na rozwój parafii i ich wewnętrzną strukturę) jako samodzielnego zagadnienia. Problemów tych, poruszanych mimochodem w każdej monografii parafii, autorzy nie wyodrębnili i nie spojrzeli na nie z perspektywy całego terenu, przez co pozbawili się możliwości dojścia do ogólniejszych wniosków. Brak szerszej problematyki stanowi cechę charakterystyczną omówionych prac. Ich koncepcja zdaje się nawiązywać do XIX-wiecznego programu Wincentego Darnaut, który dzisiaj traktować można jedynie jako punkt wyjścia do bardziej pogłębionych studiów nad historią Kościoła, pojętą nie statycznie i idiograficznie, lecz dynamicznie, jako integralną część ogólnego rozwoju dziejowego. Dlatego też główna wartość owych prac polega na starannym zebraniu obszernego materiału do poszczególnych parafii. Materiał ten należałoby przepracować z punktu widzenia szerszej postawionej problematyki.

Eugeniusz Wiśniowski

„*Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis*“. Periodicum trimestre Curiae Generalis Sacri Ordinis Cisterciensis. Romae. Annus I (1945) — XII (1956).

W 1945 Kuria Generalna cystersów w Rzymie wydała pierwszy numer pisma poświęconego wyłącznie zagadnieniom zakonu cysterskiego. „*Analecta*“ zawierają więc studia z historii, duchowości, prawa oraz liturgii zakonnej. Studia te mają jednakowoż znaczenie nie tylko dla historii konkretnego życia monastycznego, ale też dla historii Kościoła w ogólności.